

- URBISZ A. 1996. Flora naczyniowa Płaskowyżu Rybnickiego na tle antropogenicznych przemian tego obszaru. – Scripta Rudensia 6: 1–174.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2009. Elementy geograficzne rodzimej flory Polski. s. 94. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELĄG (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 9–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

BEATA BABCZYŃSKA-SENDEK i EWA SZALA, *Katedra Geobotaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Śląski, ul. Jagiellońska 28, 40-032 Katowice, Polska; e-mail: beata.babczynska-sendek@us.edu.pl; ewaszala@op.pl*

Przyjęto do druku: 22.07.2012 r.

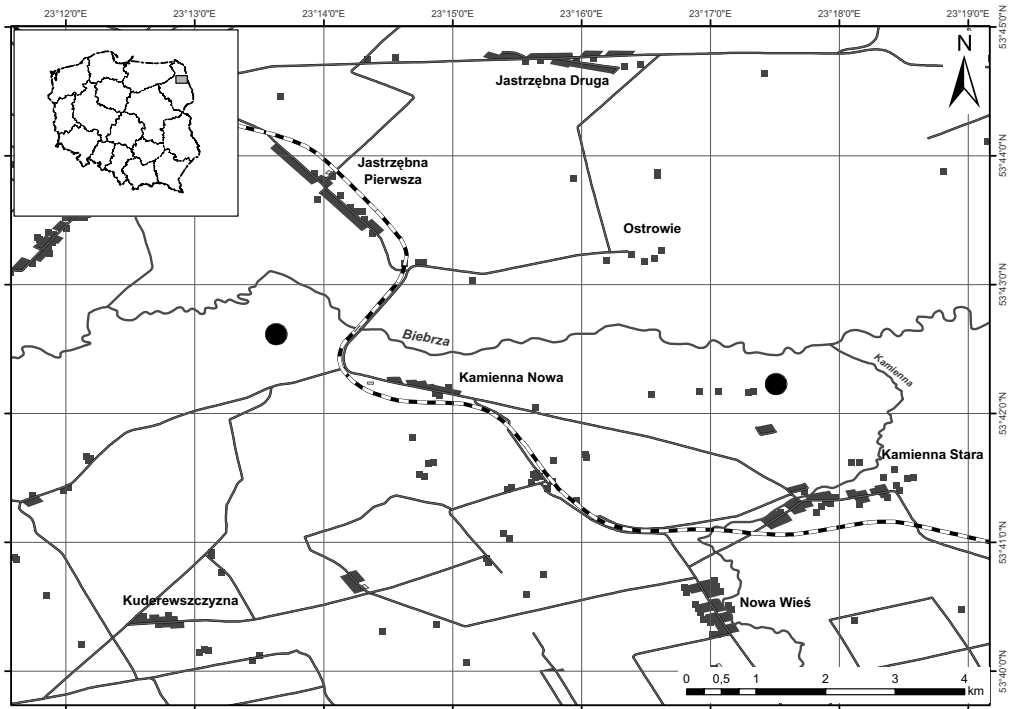
Nowe stanowiska *Swertia perennis* subsp. *perennis* (Gentianaceae) w Biebrzańskim Parku Narodowym

Swertia perennis L. (niebielistka trwała) jest gatunkiem cyrkumborealnym, zasiedlającym półkulę północną, głównie strefę umiarkowaną. Zasięgiem swym obejmuje Europę środkową, Azję oraz zachodnie wybrzeże Ameryki Północnej (od Alaski poprzez Kanadę, Kalifornię aż po Nowy Meksyk). Europejskim centrum występowania niebielistki trwałej są Alpy (HULTÉN & FRIES 1986).

W Polsce wyróżniane są dwa podgatunki *Swertia perennis*: górski (subsp. *alpestris*) i niżowy (subsp. *perennis*). Podgatunek górski występuje w Karkonoszach, w Tatrach oraz na Pilsku w Beskidzie Żywieckim (ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Podgatunek niżowy był notowany na rozproszonych stanowiskach w północnej części kraju, na Podlasiu, Polesiu Lubelskim i Roztoczu (PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2003). Jednakże większość niżowych stanowisk opisanych w literaturze ma obecnie charakter historyczny (PAWLIKOWSKI & WOŁKOWYCKI 2010). Aktualnie z obszaru Lubelszczyzny zostały potwierdzone jedynie 3 stanowiska (inf. ustna, dr Alicja Buczek UMCS, 2011). W ostatnich latach w województwie podlaskim stwierdzono ten gatunek tylko na dwóch stanowiskach w: Puszczy Knyszyńskiej i w mikroregionie Góry Sudawskie (PAWLIKOWSKI & WOŁKOWYCKI 2010).

W Polsce niebielistka trwała znalazła się pośród roślin narażonych na wyginiecie – kategoria V (ZARZYCKI & SZELĄG 2006). Z dostępnych danych można wnioskować, że status ten nie oddaje prawdziwego stanu zagrożenia gatunku (PAWLIKOWSKI & WOŁKOWYCKI 2010).

W Kotlinie Biebrzańskiej *Swertia perennis* była podawana ze środkowego basenu doliny Biebrzy, gdzie rośla w płacie zmiennowilgotnej łąki trzęślicowej z udziałem *Carex appropinquata* (PAŁCZYŃSKI 1975). Stanowisko nie zostało potwierdzone (WERPACHOWSKI 2005),

Ryc. 1. Nowe stanowiska (●) niebielistki trwałej *Swertia perennis* w dolinie Biebrzy

Fig. 1. The new localities (●) of felwort *Swertia perennis* in the Biebrza valley

toteż gatunek został uznany na tym obszarze za prawdopodobnie wymarły (PAWLIKOWSKI & WOŁKOWYCKI 2010).

Nowe stanowisko niebielistki trwałej odnaleziono latem 2010 r. w górnym basenie doliny Biebrzy, w granicach Biebrzańskiego Parku Narodowego (Ryc. 1), w okolicy wsi Kamienna Stara w gm. Dąbrowa Białostocka (kwadrat ATPOL **GB51**). Po raz pierwszy podgatunek *Swertia perennis* subsp. *perennis* został zaobserwowany na tym stanowisku przez dr hab. Krzysztofa Oklejewicza w 2004 r. (inf. ustna). Niebielistka trwała występuje tutaj w płacie eutroficznej młaki niskoturzycowej *Caricetum davallianae*, na powierzchni około 1,2 ha, w obrębie zwartego kompleksu mechowisk. Miąższość torfu w miejscu wiercenia nieznacznie przekracza cztery metry. Na omawianym stanowisku naliczono 1390 pędów kwitnących. Warunki siedliskowe na torfowisku są częściowo zaburzone. Zaobserwowano procesy murszenia wierzchniej warstwy torfu. Prawdopodobnie, może być to skutkiem obecności rowów melioracyjnych w pobliżu stanowiska. Sytuacja ta sprzyja ekspansji gatunków drzewiastych, głównie brzozy i olszy. Skład florystyczny zbiorowiska z udziałem *Swertia perennis* subsp. *perennis* ilustruje poniższe zdjęcie fitosocjologiczne.

Zdj. Data: 05.08.2010, pow. zdj. 50 m², pokrycie warstwy a – 5%, warstwy b – 10%, c – 80%, d – 90%, liczba gatunków – 51. ChAss. *Caricetum davallianae*: *Swertia perennis* 4.3; ChO., All. *Carietalia davallianae*, *Caricion davallianae*: *Carex flava* 1.2, *Epipactis palustris* 1.1, *Parnassia palustris* +,

Bryum pseudotriquetrum d +, *Campylium stellatum* d +, *Limprichtia cossonii* d +, *Paludella squarosa* d +; ChCl. *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*: *Carex nigra* 2.1, *Menyanthes trifoliata* 2.1, *Carex lasiocarpa* 1.1, *Eriophorum angustifolium* 1.1, *Juncus articulatus* +; *Triglochin palustre* +, *Viola palustris* +, ChCl. *Molinio-Arrhenatheretea*: *Molinia caerulea* 2.2, *Angelica sylvestris* 1.1, *Filipendula ulmaria* 1.1, *Lysimachia vulgaris* 1.1, *Achillea millefolium* +, *Cirsium palustre* +, *Galium uliginosum* +, *Lotus uliginosus* +; *Lythrum salicaria* +, *Polygonum bistorta* +, Inne: *Betula pendula* a +, b 2.1, c 1.1; *Salix cinerea* b 1.2; *Betula humilis* b +; *Frangula alnus* b +, c +; *Pinus sylvestris* b +, c +; *Potentilla erecta* 2.1; *Oxycoccus palustris* 1.2; *Geum rivale* 1.2; *Carex appropinquata* 1.1; *C. panicea* 1.1; *C. rostrata* 1.1; *Dactylorhiza* sp. 1.1; *Anthoxanthum odoratum* +; *Galium verum* +; *Briza media* +; *Drosera rotundifolia* +; *Epilobium palustre* +; *Eupatorium cannabinum* +; *Pyrola chlorantha* +; *Salix rosmarinifolia* +; *Thelypteris palustris* +; *Tomentypnum nitens* d 3.3; *Aulacomnium palustre* d 2.2; *Helodium blandowii* 1.2; *Sphagnum* sp. d +2; *Caliergonella cuspidata* d +.

Drugie, mniej liczne stanowisko *Swertia perennis* zostało odnalezione w basenie górnym doliny Biebrzy 25 maja 2011 r. około 5 km na zachód od pierwszego. Znajduje się w granicach Biebrzańskiego Parku Narodowego na północ od kompleksu leśnego „Las Trzyrzeczki” (ATPOL **GB50**). Niebielistka trwała rośnie tu w płacie młaki niskoturzycowej *Caricetum davallianae* z dominacją *Carex appropinquata* w runi. Teren ten podlega silnej sukcesji, zarasta brzozą omszoną i w mniejszym stopniu olszą czarną. Zwarcie drzewostanu przekracza 60%.

Bezpośrednim zagrożeniem biebrzańskiej populacji niebielistki trwałej jest zaniechanie kośnego użytkowania mechowisk oraz obecność sieci rowów odwadniających.

Podziękowania. Składamy szczególne podziękowania dr. hab. prof. UR Krzysztofowi Oklejewiczowi za cenne wskazówki, które ułatwiły odnalezienie gatunku. Serdecznie dziękujemy Panu mgr. inż. Michałowi Fabiszewskiemu za wykonanie rycin.

Summary. New localities of *Swertia perennis* subsp. *perennis* (Gentianaceae) in the Biebrza National Park. *Swertia perennis* subsp. *perennis* is very rare species in the lowland which strongly declines in last decades in Poland. Only two localities were confirmed in the Podlasie province (NE Poland) in last year's. The new locality of the typical subspecies of the marsh felwort, *Swertia perennis* subsp. *perennis* was found in 2010 in the Biebrza Valley, NE Poland (ATPOL 51GB), Biebrza population consists of 1390 flowering individuals located on the spring fen, not far from Kamienna Stara village. Other, less numerous population, was found at May 2011 also in the Biebrza Valley (ATPOL 50GB). Newly discovered populations of the marsh felwort is threatened due to overgrowing of tress and reeds. The active management works are needed.

LITERATURA

- HULTÉN E. & FRIES M. 1986. Atlas of North European vascular plants. North of the Tropic of Cancer. **2**. s. xiv+499–968; 3. s. 969–1172. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- PAŁCZYŃSKI A. 1975. Bagna Jaćwieskie (Pradolina Biebrzy). – Roczn. Nauk Rol. Ser. D, Monografie **145**: 3–252.
- PAWLIKOWSKI P. & WOŁKOWYCKI W. 2010. Nowe stanowiska *Swertia perennis* subsp. *perennis* (*Gentianaceae*) na torfowiskach północno-wschodniej Polski. – Fragn. Florist. Geobot. Polon. **17**(1): 25–36.
- WERPACHOWSKI C. 2005. Świat roślin naczyniowych Kotliny Biebrzy i Biebrzańskiego Parku Narodowego. – W: A. DYRCZ & C. WERPACHOWSKI (red.), Przyroda Biebrzańskiego Parku Narodowego. Monografia, s. 87–106. Biebrzański Park Narodowy, Osowiec-Twierdza.

ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii. + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

ZARZYCKI K. & SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELĄG (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 9–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

URSZULA BIEREŃNOJ, *Biebrzański Park Narodowy, Osowiec-Twierdza 8, 19-110 Goniądz, Polska; e-mail: ubiereznoj@biebrza.org.pl*

AGNIESZKA HENEL, *Biebrzański Park Narodowy, Osowiec-Twierdza 8, 19-110 Goniądz, Polska; e-mail: ahenel@biebrza.org.pl*

Przyjęto do druku: 19.06.2012 r.

Carex chordorrhiza (Cyperaceae) w rezerwacie „Bagno Chłopyny” (północna Polska) – ponowne stwierdzenie gatunku na stanowisku uznawanym za historyczne

„Bagno Chłopyny” to rezerwat torfowiskowy, znajdujący się na Pojezierzu Myśliborskim, nieopodal wsi Chłopyny, na terenie gminy Lubiszyn, w woj. lubuskim (kwadrat ATPOL: AC46). Rezerwat powołano w celu zachowania torfowiska przejściowego z roślinnością glacialną oraz z uwagi na łągowisko żurawia i żerowisko bociana czarnego. Po raz pierwszy teren ten został uznany za rezerwat w 1937 r., a obecne granice i powierzchnia rezerwatu (118,99 ha) zostały zatwierdzone w 2002 r. (OBWIESZCZENIE... 2002). Obiekt ten włączony został również do sieci obszarów Natura 2000, jako PLH080004 „Torfowisko Chłopyny”.

„Bagno Chłopyny” to jedno z najcenniejszych torfowisk przejściowych w skali Pomorza. Jest miejscem występowania wielu cennych składników flory, m.in. 11 gatunków storczyków, w tym: gatunków z rodzaju *Dactylorhiza*, *Liparis loeselii*, *Hammarbya paludosa*, *Listera ovata*, *Corallorrhiza trifida* i *Epipaxis palustris* (LIBBERT 1940; JASNOWSKA & JASNOWSKI 1977; SIKORA i in. 2010). CZUBIŃSKI (1950) zaliczył „Bagno Chłopyny” do grupy najbardziej interesujących i najbogatszych skupień reliktywów glacialnych na Pomorzu. Jednym z gatunków borealnych podawanych z tego stanowiska jest *Carex chordorrhiza* L.f. (turzyca strunowa).

Turzyca strunowa jest byliną o długich, płozących się kłączach i rozłogach, rozmnażającą się zarówno wegetatywnie, jak i generatywnie (CHATER 1980; SZAFER i in. 1988). Występuje zwykle na mezotroficznych i kwaśnych torfowiskach przejściowych i wysokich, gdzie porasta zarówno niewysokie kępy, jak i obniżenia pomiędzy nimi. Najczęściej jest składnikiem fitocenoz mszysto-turzycowych ze związku *Caricion lasiocarpae* (BLOCH-ORŁOWSKA & KRUSZELNICKI 2011). Jest to gatunek o zasięgu cyrkumpolarnym (HULTÉN & FRIES 1986). W Polsce osiąga on południowo-zachodni kres swojego zwartego zasięgu i jest zaliczany do reliktywów glacialnych (KULCZYŃSKI 1927; CZUBIŃSKI 1950). W północnej